

SAFRANBOLU VE ÇEVRESİNDE GELENEKSEL EL SANATLARI UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK: ALÇI VİTRAY (REVZEN) PENCERELER

ÖZET

**Öğr. Gör. Sebahat KILIÇ*

***Prof. Dr. Canan Gence DELİDUMAN*

Daha çok geleneksel konut mimarisıyla araştırmalara konu olmuş Safranbolu’da geleneksel el sanatları uygulamalarının önemli bir yeri vardır. Bugüne kadar kalem işi ve ahşap sanatı uygulamaları ön plana çıkarak pek çok çalışmaya konu olmuştur. Ancak tarihi süreçte gerek dini gerek sivil mimarlıkta uygulama alanı çok geniş olan alçı vitray pencereler günümüzde mimarının geldiği nokta itibariyle özel tasarımlar dışında uygulama alanı bulamamaktadır. Safranbolu ve buraya bağlı Yörük köyünde önemli ve varlıklı kişilerce yaptırılan evlerde alçı vitray pencereler kullanılmıştır. Ayrıca Safranbolu’nun iki önemli camisi olan İzzet Mehmet Paşa ve Kazdağlı Camileri’nde alçı vitray uygulamaları tespit edilmiştir.

Bu bildirinin amacı; Daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış, ancak yüksek lisans tez kapsamında inceleme yaptığım¹, kaybolmaya yüz tutmuş Safranbolu ve Yörük köy alçı vitray uygulamalarını gerek üslup gerekse teknik açıdan bilimsel metotlarla değerlendirerek literatüre kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Revzen, vitray, muşabak, Safranbolu, dışılık

* Karabük Üniversitesi, Safranbolu MYO Geleneksel El Sanatları Programı Öğretim Görevlisi.
skilic@karabuk.edu.tr

** Karatay Üniversitesi. Güzel Sanatlar Fakültesi. Resim bölümü. cnndldmn@gmail.com

¹ Sebahat Kılıç, Safranbolu’daki Alçılı Vitrayların Desen, Teknik ve Renk Özellikleri, Gazi Üniv. Eğitim Bil. Enst .El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı.Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara,2001.

Traditional Turkish Arts Application in Safranbolu and Nearby Safranbolu: Gypsum Vitrails (revzen) Windows

Safranbolu has always been known with its traditional housing architecture and it has varied a lot by traditional Turkish arts associated with architecture. Among the studies wall paint, woodworking, metalworking are taken to front but stained-glass working.

There are important revzen applications in İzzet Mehmet Paşa Mosque, Kazdağlı Mosque and 6 traditional houses. Since many of these buildings which are in fact our cultural heritage are not used are devastated and they are in danger of disappearance.

The aim of this assertion is that to notice the revzen applications in religious and civil architecture samples which have not been studied beforehand in Safranbolu and Yörük Köy both in style and technical terms and then to bring them to literature by evaluating them with scientific methods.

Key Words: Gypsum vitrils, vitrail, muşabak, Safranbolu, dışlık

GİRİŞ

Geleneksel Türk toplum yaşantısının bütün özelliklerini günümüze taşıması ve kendini zamana karşı saklamış olması, Safranbolu'yu "Korumanın Başkenti" unvanına kavuşturmuştur. Ülkemizde bulunan yaklaşık 50.000 kadar korunması gerekli kültür ve tabiat varlığının yaklaşık 1500'ü Safranbolu'dadır. Sahip olduğu zengin kültürel mirası kent ölçeğinde korumadaki başarısı Safranbolu'yu "Dünya kenti" yapmış ve Safranbolu, UNESCO tarafından 17Aralık 1994 yılında "Dünya Miras Listesi"ne alınmıştır.²

Safranbolu antik devirde 'Paplagonya' olarak bilinmektedir. Tarihi M.Ö.3000 li yıllara kadar uzanan bölgede, Safranbolu şehir yerleşimin kesin tarihi tam olarak bilinmemektedir. Gasgaslar, Hititler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Helenistik, Krallıklar, Romalılar, Selçuklular, Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlılar egemenlik kurmuştur. Safranbolu, 1196 yılında Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın Oğlu Muhittin Mesut Şah tarafından alınmış ve Türklerin egemenliği altına girmiştir³. 17.yy. da, Sinop-Gerede-İstanbul ticaret yolu üzerinde önemli bir konaklama ve malların değişim merkezi olan Safranbolu'da birçok Sadrazam ve devlet adamının ikamet ettiği ve

² Muammer AKSOY, Aytakin KUŞ, Müzekent Safranbolu, s -2

³ Muammer AKSOY,Aytakin KUŞ, a.g.e, s 4-12

Saray'da da Safranbolu'luların görev aldığı bilinmektedir. Bu durum Safranbolu'nun Osmanlı Sarayının arka bahçesi olarak nitelendirilmesini sağlamıştır.

Safranbolu, geleneksel Türk evlerinin yanında Yeni Hamam, Eski Hamam, Cinci Hanı, Köprülü Mehmet Paşa Camii, Kazdağlı Camii, İzzet Mehmet Paşa Camii, Kent Tarihi Müzesi, Saat Kulesi, Eski Cezaevi, İncekaya Su Kemerli, Yemeniciler Arastası, Demirciler Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Tarihi Çeşmeleri ile bir Osmanlı kenti görünümündedir. Şehir çevresinde bulunan kaya mezarları ve Tümülüsler de eski çağlara aittir ve arkeolojik çalışmalar devam etmektedir.

Safranbolu'yu ülkemizde ve dünyada ön plana çıkaran Safranbolu evleri yüzlerce yıllık bir süreçte oluşan Türk kent kültürünü günümüzde de yaşamaya devam ettirmektedir. İlçe merkezinde 18. ve 19. yy. ile 20. yy. başlarında yapılmış yaklaşık 2000 geleneksel Türk evi bulunmaktadır. Bu eserlerin 800 kadarı yasal koruma altındadır.⁴

Safranbolu evlerinin en önemli bölümü başoda olarak bilinen selamlık odasıdır. Misafirlerin özellikle evin erkeğinin konuklarını kabul ettiği, merdivenlerden çabuk ulaşılabilen bir yerdedir. Başodalarda tavan göbekleri ahşap ve oymalı, duvarlar kalem işi bezemeli, kapı ve dolaplar genellikle künde-kârî tarzında ahşap işçilikli, normal pencerelerin üstünde ayrıca revzen (alçı vitray) tepe pencereleri mevcuttur. Revzenler bütün başodalarda bulunmaz, bir camii ve birkaç konakta bulunmaktadır.

Alçı Vitrayın Tarihçesi

Alçının nerede, ne zaman bulunduğu, kesin olarak bilinmemekle beraber Çatalhöyük'te bulunan yazılı kayıtlara göre Anadolu da alçı kullanılışı 10.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Sonraları yakın coğrafyalarda hükmeden, Sümer, Asur, Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarında inşaat malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir.⁵

Eski Yunan tapınaklarının iç ve dış duvarlarında, Roma fresklerinde, hamam ve villa iç mekânlarının alçak kabartmalarında, Mısır piramitleri ve tapınaklarında uygulanmıştır. Orta çağ İslâm uygarlığında, iç mekân süslemelerinde alçak ve yüksek kabartma şeklinde kabartma desenli çini plakaların üretiminde kalıp olarak kullanılmıştır.

Zaman içerisinde Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra cam sanayinin gelişmesine yardımcı olmuşlardır, bilhassa Artuklular ve Selçuklular zamanında vücuda getirilen cam eserler kayda değer. Bu dönemde yapılan tüm eserlerde, kullanılan cam,

⁴ Muammer AKSOY ,Aytekin KUŞ, a.g.e, s26

⁵Canan GENÇE DELİDUMAN, *Osmanlı'dan Günümüze Alçı Vitray Sanatı*, Kültür Sanat Dergisi, Türkiye İş Bankası Kültür Sanat Yayınları, Mart 1997, s: 7

dekoratif unsuru ağır basan, çeşitli desenlerde yapılan alçı vitray pencerelerde kullanılmıştır. Pencereye Türkler “gözenek” Selçuklular Farsçadan alarak “rovzen” demişler sonraları Osmanlılar “revzen” diye adlandırmışlardır ⁶. Bugün revzen kelimesi, nakışlı cam veya Fransızca vitrail⁷ kelimesinden gelen cam resmi karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı Döneminde 15.yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan “Alçılı Vitray Sanatı” en güzel örneklerini 16.yüzyıl sonrası vermiştir. İslam mimarisinde, cami, medrese, saray, köşk, türbe ve benzeri yerlerin pencerelerinde süsleme ve aydınlatma elemanı olarak kullanılmıştır.

Süleymaniye Camii, Sultan Ahmet Camii ve Topkapı Sarayı vitraylarında Osmanlı Dönemi’nin, taş, ahşap, seramik, işleme, halı, sanatlarında olduğu gibi hatayılar, rûmiler, servi ağaçları, bahar dalları, karanfiller, lâleler ve geometrik süslemelerin yanı sıra sülüs ve talik yazıların da sık kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde cami içindeki diğer süslemelerle uyumu vitraylarda kompozisyonu meydana getirmiştir. Bu motifler Ehl-i hiref örgütü içinde saraya desen hazırlamakla görevli sanatçılar tarafından tasarlanmıştır.⁸

En güzel alçı vitray örnekleri 1557 yılında inşaatı tamamlanan Süleymaniye Camii pencerelerinde, Sarhoş İbrahim adıyla anılan ünlü sanatkârın döktüğü renkli camlarda görülür.⁹ Toplam 238 penceresinden ışık almakta olan Süleymaniye Camii’nde 138 pencere bu ünlü sanatkârın döktüğü renkli camlarla yapılmıştır.

1616 yılında inşaatı tamamlanan Sultan Ahmet Camii’nin 260 penceresinde alçı vitray uygulanmıştır. İnşaatında 1597’de başlanan, 1663 yılında tamamlanabilinen Eminönü Yeni Camii vitraylarında, alçı vitrayın en güzel örneklerini görüyoruz. Türk sanatında alçı vitray tekniğinde yapılan diğer güzel eserlere, Topkapı Sarayı Harem Dairesinde rastlanır. Topkapı Sarayında bulunan Surname- i Hümayun’un 402. sayfasındaki camlı pencere yapımcılarına yer veren minyatürden, renkli camlı alçı pencere geleneğinin yaygın olduğu fikrini çıkarabiliriz.¹⁰

⁶İsmail PARLATIR, *Osmanlıca Sözlük*, Yargı Yayınları, Ankara 2012, s: 1408

⁷ Ahmet ÇETİN ERTÜRK, *Fransızca-Türkçe, Türkçe- Fransızca, Bilge Büyük Sözlük*, 1999, Ankara, s:790,3.Baskı.

⁸ Canan GENÇ DELİDUMAN, *Osmanlı’dan Günümüze Alçı Vitray Sanatı*, Kültür Sanat Dergisi, Türkiye İş Bankası Kültür Sanat Yayınları, Mart 1997, s: 13

⁹ Suut Kemal YETKİN, *İslam Ülkelerinde Sanat*, Cem Yayınevi, 1974 İstanbul,

¹⁰ Önder KÜÇÜKERMEN, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985 Ankara, s: 189-194

20. yüzyıl camii vitray örneklerine, Ankara Kocatepe Camiinin vitraylarını verebiliriz. Konferans salonunda kurşunlu ve yapıştırma tekniklerinde modern vitraylar, ibadet kısmında ise klâsik üslûpta alçılı vitraylar yer alır.

Alçı Vitrayın Tanımı ve Uygulanması

Camları birbirine bağlama elemanı olarak alçı malzemesi, kullanılan vitray tekniklerinden biridir. Desen hazırlandıktan sonra sert kil veya strafor gibi malzemelerden hazırlanmış olan kalıp, ahşap kasalarla düz bir zemine sabitlenir. Alçının kalıptan kolay çıkması için kalıp, arab sabunu ve yağla sıvandıktan sonra alçı malzemesi hazırlanmış kalıba dökülür ve kurumadan, içine keten liflerler yerleştirilerek güçlendirilir. Kuruduktan sonra kalıptan ayrılan alçının pürüzleri temizlenerek arka yüzeyinden camlar yerleştirilerek, tekrar alçıyla sabitlenir.

Oyma tekniği ile yapılan yöntemde ise; çalışmanın dış ölçüleri genişliğinde çerçeve hazırlanır. Dökülen alçının çok kalın olması çalışmayı güçleştirir. Bu şekilde hazırlanan çerçeve, düz bir zeminin üzerinde yere yatırılarak içine alçı dökülür. Döküm işlemi oldukça çabuk yapılmalıdır.

1/1 oranında hazırlanan desen alçı plakanın yüzeyine çizilir, pencerenin seyredileceği yükseklik göz önüne alınarak kayıtların eğim açısı belirlenir. Camların yerleşeceği boşluklar kesici ve delici aletlerle açılır. Gerekli oyma işlemi yapıldıktan sonra küçük parçalarda matkapla delikler açılarak zenginlik kazandırılır.

Daha sonra alçı kayıt ters çevrilerek camların açılacak yuvaları hazırlanır ve kesilen camlar yerleştirilir, üzerine sıvama alçıyla yanları tutturulur.¹¹

Alçı vitray pencereler, alt sıra pencerelerin üstünde bulunur. Kafa penceresi, yada tepe penceresi denilen pencereler açılmaz sabittir. Alçı malzemesinin dayanıksız olduğu için, pencereyi dış etkenlerden korumak için dışlıklar yapılmıştır. Dışlıklar (koruyucu pencereler, yuvarlak, oval ve fil gözü görünümünde camlardan, ahşap ve tel kafeslerden yapılabilir. Alçı vitraya içlik, dışarıya yapılan korumasına dışlık denir.

Genel olarak, alçı vitray (revzen) çalışmalarında, stilize çiçekler, geometrik bezeme ve yazı kullanılmıştır.

¹¹ Canan GENCE DELİDUMAN, Vitray Teknikleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara, s: 30-38

Safranbolu’da Alçılı Vitrayların Yer Aldığı Tarihi Yapılar

Emir Hocaazade Ahmet Bey Evi

1974 yılında restorasyonu yapılan Emirhocaazade Ahmet Bey Evi’nde aileye gelin olarak gelen Sadrazam İzzet Mehmet Paşanın kız kardeşi Fatma Hanım’ın gelin odası titizlikle korunmaktadır. Yaklaşık 380 yıllık olduğu bilinen evin baş odası da çok ayrıcalıklı özelliklere sahiptir. Tavan ve duvarları künde kari tekniğiyle tek bir çivi bile kullanılmadan yapılmıştır.¹²

Tepe pencerelerindeki revzenler dönemin en usta işçiliğini sergilemektedir. Revzenlere restorasyon sırasında dokunulmamış sadece çerçevelerle desteklenmiştir. Baş odada tepe penceresi olarak iki cephede, dörder tane olmak üzere sekiz adet revzen bulunmaktadır.

Yapının revzen kompozisyonları; merkezdeki kare formunu çevreleyen bordür alanında geometrik motifler tercih edilmiş, geometrik motiflerin dışında kalan daha geniş bordür alanında ise bitkisel motifler kullanılmıştır. Pencereyi çevreleyen en dış bordürde ise dairesel formlar tercih edilmiş, bitkisel motiflerin yer aldığı alanın alt boşluğunda “Şefaath Yâ Habibullah” yazısına yer verilmiştir. Pembe, turuncu, mavi, yeşil, sarı, beyaz renkler kullanılan revzenler 48x56 ebatlarındadır.(Fotoğraf: 1 -2-3 -4)

Hacı Kadılarının Evi (Şekerci Osman Evi)

Hacı Kadılarının Evi Safranbolu Çarşısı merkezinde Akçasu mahallesinde, Akçasu deresinin yanında yer alan önemli yapılardan biridir. 1905 tarihindeki yangında tamamen yanmış ve o yıllarda tekrar, Bulaklı ustalar tarafından yapılmıştır.1950 yılında damatları olan Şekerci Osman’a geçmiştir ve restore edilmiştir. Başodası ve tepe pencereleri orijinaldir, ancak dış cephe uygun olmayan bir şekilde sıvanmıştır. 1971 de Mustafa Altan Şekerci Osman’dan satın almıştır, şu an ise oğlu Ahmet Altan’ın korumasındadır. Tepe pencereleri iki cephede üçer adet olmak üzere orijinalliğini korumaktadır. Bütün

¹² Nezihe AYCAN, 03.09.2010 Tarihli Görüşme

pencerelerin ölçü ve yapım tekniği aynı olmakla birlikte karşı cephedeki orta pencerede çok az bir şekil değişikliği vardır. ¹³

Revzenleri kemer formunda düzenlenen pencerenin üst bölümünde tam ortaya gelecek şekilde renkli camlarla dizayn edilen pençvari bitkisel motif kullanılmıştır. Pencerenin alt bölümü ise üç dikdörtgen form oluşturacak şekilde dilimlenmiş, ortadaki dikdörtgen form düz beyaz camla kapatılırken kenarlardaki dikdörtgen alanlar üst ve alt köşelerine renkli camlarla dizayn edilen pençvari bitkisel motifler yerleştirilerek düzenlenmiştir. Bütün pencereyi çevreleyen ince dış bordürde ise aralıklarla küçük dairesel motifler kullanılmıştır. 37x43 ölçülerinde olup, Kırmızı, turuncu, mavi, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır. Fotoğraf: 5-6-7

Mektepçiler Evi (Safranbolu Medresesi)

Yapı, Safranbolu'ya müderris olarak tayin edilen Kürt Mehmet Efendi tarafından 1786-7 yılında yaptırılmıştır. Medrese bugün 225 yaşındadır. Batı cephesinde sağ üstte bulunan yazıtta bu tarihçe görülmektedir. Safranbolu'da tarihlen en eski yapılardan biridir. Yapı 60'ların sonunda tek varisi olarak kalan Gönül Beken'in annesi Fatma Zehra Asude tarafından Çerçen-Gurbetler köyünden Yakup Yaman'a satılmıştır. Yapı 2000 yıllarında T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Yaman ailesinden satın alınarak kamulaştırılmıştır.

Yapıyı asıl özgün ve tek kılan özelliği batı cephesinde bulunan ve ülkemizde bir benzeri bulunmayan sgraffito, malakari ve kalem işleriyle karışık teknikle yapılmış, zengin cephe bezemesidir. Cephede altmış kadar eli belinde figürü, ders verircesine tarih öncesi dönemlerden kalma ve kâinatın devinimini simgeleyen çarkıfelek, Mühr-ü Süleyman, sonsuz yıldız, ahreti simgeleyen servi, güzellikleri simgeleyen rokoko biçiminde vazoda çiçekler, üstte meandır, su ve daha birçok sembol yer almaktadır. ¹⁴

Cephede üç adet tepe penceresi bulunmaktadır. Alçı vitray olarak yapılan bu tepe pencereleri kerpiçle kapatılmış ancak yapının restorasyonu sırasında bu pencereler tekrar açılarak bugünkü görüntüsüne kavuşturulmuştur. ¹⁵

¹³ Ahmet Altan, 11.10.2010 Tarihli Görüşme.

¹⁴ Reha GÜNAY, (1994) a.g.e., s:191-192

¹⁵ İbrahim CANBOLAT, Mimarlık Dergisi, Sayı:330

<http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=47&RecID=1150>

Revzenleri, baklava dilimini andıran basit geometrik motiflerden oluşmuştur. 21x31 ölçülerinde olup sarı ve mavi renkler kullanılmıştır. Fotoğraf: 8-9-10

Asmazlar Bağ Evi

Asmazlar Bağ Evi Safranbolu'nun Bağlar kesiminde (H.1237/M. 1821-1822) Asmazlar Bağ evi üç dönümlük arazi içine inşa edilmiş üç katlı bir yapıdır. Üçüncü kattaki baş odanın tepe pencereleri alçı vitraydır. Ancak 2003-2007 yılları arasında yapılan restorasyon aşamasında bozulan revzenler tamamen kaldırılıp, bugünkü durumuna getirilmiştir. Orijinal revzenlerin eski fotoğraflarına bütün çabalara rağmen ulaşamamıştır.¹⁶ Revzenlerde kullanılan orijinal renklere ulaşamamıştır. 76x69 ölçüsünde pencere alanı simetrik dikdörtgen ve karelerden oluşan basit formlar kullanılarak tasarlanmıştır. Onarım aşamasında dikdörtgen ve kare alanlar içerisindeki düz beyaz camların üzeri renkli yapışkan naylonlarla kaplanarak vitray görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Fotoğraf: 11-12-13

Hacı Kavas Evi (Yörük Köyü)

Safranbolu ilçesine bağlı Yörük Köyünde bulunan Hacı Kavas Evi'nin yaklaşık 150 yıllık olduğu bilinmektedir. Şu an yıkılmaya terk edilmiş olan tarihi ev hakkında tam anlamıyla bilgi ve belgeye ulaşamamıştır. Geniş bir bahçe içine kurulu 3 katlı evin en üst katındaki başodasında her iki cephede ikişer adet dört tepe penceresi bulunmaktadır. Mirasçılar tarafından problemler yaşanıp ev ahşap paravanlarla ikiye bölünmüştür ve bugün yıkılmaya terke dilmiştir. İçerisine çekim yapılabilmek için zorla girilebilen evin tepe pencereleri orijinaldir fakat oldukça tahrip olmuş durumdadır.

Revzenleri, 64x52 ölçüsündedir. Sarı, mavi, pembe, yeşil, beyaz camlar kullanılmıştır. Kemer formunda düzenlenen pencerenin üst bölümünde tam ortaya gelecek şekilde renkli camlarla dizayn edilen pençvari bitkisel motif kullanılmıştır. Alt kare alanda ise, ortada baklava dilimi şeklinde alan oluşturulmuş, köşeler ise damla

¹⁶ Sabiha Yongacı, 23.08.2010 Tarihli Görüşme.

formuyla tamamlanmıştır. Kenarlarda ise üçgen alanlar oluşturulmuştur. Pencereyi çevreleyen dış bordürler ise yıldız formunda motifler kullanılmıştır. Fotoğraf: 14

Saraçlar Evi

Saraçlar evi 2009 yılında ikinci yangınına yaşamış olduğu için orijinal yapım tarihine ulaşamamıştır fakat 1600'lü yıllarda Köprülü Mehmet Paşanın sürgün döneminde bu konakta 1 yıl kaldığı ve Köprülü Mehmet Paşa Camii'ni yaptırdığı bilinmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak konağın tarihinin 1600 lü yıllara dayandığı rahatlıkla söylenebilir.

1978 tarihinde Bartın'dan Safranbolu'ya gelen Hatice Hanım, Dr. İbrahim Saraçoğlu'nun kardeşi Seyfettin Saraçoğlu'ndan 1998 de bu konağı satın almıştır ve Hatice Hanım Konağı olarak isim değiştirmiştir. 1999 'un ikinci altı ayında restorasyon görmüştür. Orijinal revzenler o zaman değiştirilmiş orijinaline uygun olarak yeniden yapılmıştır.¹⁷

Konak 3 katlı olup 1.katı hayat kısmı oluşturmaktadır. 2.katta 5 oda 3. katta 5 oda olmak üzere 10 odalı bir konaktır. Tepe pencereleri üçüncü katta başodada bulunmaktadır. Ön kuzey cephede üç adet, doğu batı ve güney cephelerinde de ikişer adet revzen bulunmaktadır. 2009 tarihinde geçirmiş olduğu yangında ikinci ve üçüncü katları yanmış durumdadır. Kalıntılarından ve eski fotoğraflarından elde edilen bilgi ve belgeler dâhilinde çizimler en doğru şekilde yapılmıştır.

Revzenler, eşit kare, üçgen ve elipslerden oluşan, simetrik kompozisyon özelliğindedir. 76x66 ölçülerinde kırmızı, mavi, sarı, yeşil renkte camlardan yapılmıştır. Fotoğraf: 15-16-17-18

¹⁷ Bülent Sarı, 05.11.2010.Tarihli Görüşme.

İzzet Mehmet Paşa Camii

Padişah III. Selim zamanında ve 1794-1798 yılları arasında sadrazamlığa yükselen Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa tarafından ¹⁸1796 tarihinde Safranbolu'nun Çarşı kesiminde yaptırılmıştır.¹⁹

Tamamen kesme taştan yapılmış olan cami, Fevkani Camiler grubu içinde düşünülebilecek özellikler taşır. Küçük bir külliye oluşturulan Camiye 10 basamaklı merdivenlerle ulaşılır. Yapının ana mekânını örten kubbeye pandantiflerle geçilmekte aradaki kasnağa ise pencereler açıldığı görülmektedir. Köşelerdeki ağırlık kuleleri yapıyı sınırlar. Namaz kılma yeri kare biçimde olup eni boyu 13,5 metredir. Mihrap ve minberi çok zengindir. Mihrabın üzerinde Padişah III. Selim'in tuğrası vardır.

Cami ve avlusu altından geçen Akçasu deresi üzerine yapılan kemerler üzerine oturmaktadır.

1796 yılında yapılan izzet paşa cami 1903 yılında esaslı bir onarım görmüş 1980'li yıllarda ise vakıflar genel müdürlüğünce yeniden onarılmış ve bezemelerine eskiye sadık kalmak kaydıyla yenilenmiştir.²⁰

Yapının süslemesi daha çok iç mekânda yoğunlaşmıştır. Dış cepheler sade tutulmuş sadece son cemaat yerinde süsleme unsurlarına yer verilmiştir. Yapının harim kısmı kalem işi teknikte yapılmış süsleme yönünden zengindir. Kubbe içi ve pandantifler boş kalmayacak şekilde geometrik ve bitkisel kompozisyonlarla süslenmiştir. Pandantiflerin her birinin içinde yuvarlak içine alınmış sülüs yazı vardır. Pencere kenarında da kalem işi teknikte yapılmış kompozisyonlar bulunur.

Cephelerde üç sıra pencere uygulaması görülür. Kubbe kısmında 12 adet revzen bulunmaktadır. Güney cephesi en üst sırada üç dilimli kemerli üç adet, ikinci sırada ise üç dilimli kemerli beş adet revzen pencere yer alır. Bu pencerelerin altında yapıyı dolanan yatay silme bulunur. Silmenin altında ise üçüncü sıra pencereler vardır. Bu pencereler dikdörtgen taş söveli yuvarlak kemer alınlıklıdır ve toplam beş tanedir. Güney cephesinde bulunan revzenler de birbirinden farklı yazılı bezemeler vardır. Mekânın doğu ve batı cephelerinde ise aynı sistem uygulanmıştır fakat yazılı bezeme yoktur. Kırmızı, mavi, sarı, yeşil renkte camlar kullanılmıştır. Revzenler onarım görmüştür.

Fotoğraf:19

¹⁸ İzzet Paşa'nın vakfiyesi vakıflar genel müdürlüğü kültür ve tescil dairesi başkanlığı vakıf kayıtlar arşivinde 1624numaralı müstakil bir defterin 1. sayfa 1. sırada kayıtlı olup 25 recep 1210 h./13 Ocak 1796 tarihlidir.

¹⁹ Muammer AKSOY, AYTEKİN KUŞ, a.g.e., s: 18

²⁰ Ünsal TUNÇÖZGÜR, Dünü ve Bugünü İle Safranbolu, Işıl Yayıncılık, 2002, Safranbolu, s: 47

Güney cephesi üst orta sırada bulunan alçı vitrayda; Ortadan dikine dikdörtgen alanın etrafına oval bir çerçeve atılarak alt kısma yatay dikdörtgen yazı alanı oluşturulmuş “İnnema ya'muru mesacidallahi men âmene billahi vel-âhirati”, ortadaki oval alanın üstüne yatay küçük bir oval alan bırakılmış etrafı bitkisel ve geometrik alanlarla bezenmiştir. En dışta ise ince bir çerçeve yer almaktadır. 156X210 ebatlarında mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe, sarı renkte camlardan oluşmaktadır. Fotoğraf: 21

Güney cephesi üst sol sıradaki alçı vitrayda; ortadan dikine dikdörtgen alanın yanına hayat ağacı motifine benzer bir motif yerleştirilerek alt ve üst kısımlara yazı alanları oluşturulmuş, etrafı da “s” ve “c” kıvrımları ve geometrik motiflerle bezenmiştir. En dışta ise ince bir çerçeve yer almaktadır. 175x113 ölçülerinde mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe ve sarı renkli camlar kullanılmıştır. Üst kısımda ‘selamün kavlen min rabbirrahim’, alt kısımda ise ‘Nasrun minallahi ve fethun garib’ yazısı bulunmaktadır.-Fotoğraf:22

Güney cephesi alt sağdan ikinci sıradaki alçı vitrayda, ortadaki kare alanın üst kısmına ‘ALLAH’ yazısı yerleştirilmiş kare formun altına yatay bir dikdörtgen yazı alanı düşünülmüş fakat boş bırakılmıştır. Etrafı geometrik alanlara bölünerek ‘c’ ve ‘s’ kıvrımlarıyla bezenmiştir. en dışta ince bir çerçeve yer almaktadır. 183x111 ölçülerinde, Mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe ve sarı renkte camlar kullanılmıştır. Fotoğraf: 23

Güney cephesi sağdan alt birinci sıra ve camii'nin diğer bütün cepheresindeki sekiz adet alçı revzen; ortadan dikine dikdörtgen alanın altında yatay dikdörtgen yazı alanı oluşturulmuş, ancak boş bırakılmıştır. ortadaki dikdörtgenin üstünde simetrik iki üçgen alan ve üçgenlerin alt kısmında tam ortaya denk gelecek şekilde elips formu oluşturulmuş, diğer alanlar bitkisel motifler ‘s’, ‘c’ kıvrımları ile tasarlanmıştır. 180x110 ölçülerinde mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz renkler kullanılmıştır. Fotoğraf: 24

Güney cephesi alt dördüncü sıradaki alçı vitray; Ortadaki kare alanın üst kısmına ‘Muhammed’ alt kısmına ise ‘Maşallah’ yazısı yerleştirilmiş, etrafı geometrik alanlara bölünerek ‘c’ ve ‘s’ kıvrımlarıyla bezenmiştir. En dışta ise ince bir çerçeve yer almaktadır. 183x111 ölçülerinde, mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe, ve sarı renkli camlar kullanılmıştır. Fotoğraf: 25

Güney cephesi üstten sağ sıradaki alçı vitrayda, ortadaki diktörgen alanın üst kısmına ‘seyyidül kavmi hadimuhum’ yazan ayet, ortadaki diktörtgen alanın iki yanına hayat ağacı formu yerleştirilmiş, etrafı geometrik alanlara bölünerek ‘c’, ‘s’ kıvrımlarıyla bezenmiştir. 210x112 ölçülerinde, mavi, turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe, sarı renkler kullanılmıştır. Fotoğraf: 26

Güney cephesi alt orta sıradaki alçı vitrayda, ortada küçük bir diktörgenin etrafına dairesel form oluşturulmuş alt ve üste bırakılan yazı alanları boş bırakılmıştır. Kenar boşlukları geometrik, bitkisel, ‘c’, ‘s’ kıvrımlarıyla bezenmiştir. 195x132 ölçülerinde, mavi turuncu, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe, sarı renkler kullanılmıştır. Fotoğraf: 27

KAZDAĞLI CAMİİ

Kazdağlı Camii’nde revzenler olduğu bilinmekle birlikte, sağlıklı bilgiye ulaşılamamıştır. Çalışmalar devam etmektedir.

SONUÇ

Safranbolu, geleneksel evleri ile ahşap yapı kültürünü, sivil ve dini mimari yapılarıdaki ince ve sanatsal çalışmaları günümüze taşıyan bir müze kentidir.

Safranbolu sivil mimarisi, toplumun yaşam şekli, kültürel değerleri, doğal kaynakları, ekonomisi, coğrafik yapısı, iklimi gibi birçok etkenlerin birleşmesi sonucunda oluşmuştur. Evlerde bulunan ahşap işçiliği, kalem işi, vitray gibi, sanatsal çalışmalar o evin kültürel ve ekonomik seviyesini belirlemektedir. Dönemin incelikleri ve sanata bakış açısı günümüzden çok ileri olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında altı adet konak ve iki cami de, alçı vitraylar tespit edilmiş ve incelenmiştir. Konaklardaki revzenler genellikle kare formda ve geometrik desenlerle işlenmiştir. Her konağın en az bir parçasında yazılı bezeme mevcuttur. Camii de ise güney cephede yazılı bezemeler bulunmaktadır ve revzenler dikdörtgen formda ve geometrik bezemelidir. İzzet Mehmet Paşa Camii’nin pencerelerinde dışlıklar olduğu için alçı pencereler korunmuş olmakla birlikte, 1903 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne yeniden onarılmış, bezemeleri orijinaline sadık kalmak kaydıyla yenilenmiştir. Fakat konaklarda dışlık bulunmadığından revzenler zarar görmüştür. Asmazlar Bağ evi ile Mektepçiler Konağı’nın revzenleri tamamen kaybolmuştur. Saraçlar Evi, 1999 yılında restorasyon görmüş revzenler orijinaline uygun yenilenmiştir ancak 2009 yılında konak yanmıştır. Emir Hoca zade Ahmet Bey Evi ile Hacı Kadılar Evi’ndeki revzenler zarar

görmekle birlikte kaybolmadan günümüze kadar gelmiştir ve orijinal haline dokunulmadan çerçeve kenarlarından sağlamlaştırma yapılmıştır. Yörük köyünde bulunan Hacı Kavas Evi'ndeki revzenler ise orijinal haliyle durmakta olup, yapı harap vaziyettedir.

Mevcut bulunan revzenlerin de restorasyonunu yapacak birim ve eğitim kurumları oldukça azdır. Bu çalışma ile Safranbolu'daki alçı pencereler incelenerek, kayıt altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

- CANBULAT, İ; Mektepçiler Evi Koruma-Yaşatma (Safranbolu Medresesi) Restorasyonu Hakkında Bilgi Notu. *Mimarlık Dergisi*, 2006, Sayı:330.
<http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=47&RecID=1150>
- ERTÜRK, Ç,A;Fransızca Bilge Büyük Sözlük, Ankara, 1999
- GENCE DELİDUMAN, C; ‘Vitray Teknikleri’, İş Bankası Yayınları, Ankara, 2013
- GENCE DELİDUMAN, C; ‘Osmanlılardan Günümüze Alçılı Vitray Sanatı’, Kültür Sanat Dergisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1997.
- GÜNAY, R;‘Safranbolu Evleri’, Yapı Yayın, İstanbul, 1994.
- KUŞ, A;’ Türkiye’de Mimarlık Değerlerin Korunmasında İlk Adımlar’.
 Safranbolu Kaymakamlığı Hizmet Birliği,Yayın No:1, Karabük, 2003
- KÜÇÜKERMEN, Ö; ‘Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler’,
 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985
- PARLATIR, İ; ‘ Osmanlıca Sözlük’ ,Yargı Yayınları, Ankara, 2012
- TUNÇÖZGÜR, Ü; ‘ Dünü ve Bugünü İle Safranbolu’, Işıl Yayıncılık, Safranbolu, 2002
- YETKİN, S.K; ‘İslam Ülkelerinde Sanat’, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984

Kaynak Kişiler:

- AYCAN, Nezihe; Safranbolu/1926,Emekli öğretmen, İzzet Paşanın 7.kuşak torunu
 Adresi: Yeni Mh. Dostlar Sitesi A/Blok Kat:2 D:13. Safranbolu
 Konak: Emir Hocaade Ahmet Bey Evi.
 Görüşmenin Yapıldığı Tarih: 03.09.2010
- ALTAN, Ahmet: Safranbolu/1956,İşçi Emeklisi.
 Adresi: Yeni Mh. Kışla Cd. Ayhan Sitesi N/Blok Kat:3 D:6. Safranbolu
 Konak: Hacı Kadılar.
 Görüşmenin Yapıldığı Tarih: 11.10.2010

SARI, Bülent; Safranbolu, 1971, İşletme Müdürü

Adresi: Baba Sultan Mh. Nahit Tarla Sk. No:4 Safranbolu

Konak: Saraçlar Evi.

Görüşmenin Yapıldığı Tarih:05.11.2010

YONGACI, Sabiha; Safranbolu/1939 İşletmeci.

Adresi: Bağlarbaşı Mh. Değirmenbaşı Sok. No: 55 . Safranbolu

Konak: Asmazlar Bağ Evi.

Görüşmenin Yapıldığı Tarih:23.08.2010

Fotoğraf:1 Emir Hoca Zade Ahmet Bey Evi

Fotoğraf 2: Emir Hoca Zade Ahmet Bey Evi
Baş Oda.

Fotoğraf 3: Emir Hoca Zade Ahmet Bey Evi
Alçı Vitray Detayı.

Fotoğraf 4: Hacı Kadılar Evi (Şekerci Osman Evi).

Fotoğraf:5 -Hacı Kadılar Evi Başoda

Fotoğraf : 6 – Hacı Kadılar Evi pencere detayı

Fotoğraf: 7 Mektepçiler Evi Sgraffito tekniği

Fotoğraf: 8- Mektepçiler Evi Baş Odası

Fotoğraf: 9-Pencere Detayı

Fotoğraf: 10 Asmazlar Bağ Evi

Fotoğraf : 11 – Asmazlar Bağ Evi Başodası

Fotoğraf : 12 – Asmazlar Bağ Evi Pencere Detayı

Fotoğraf : 13 – Hacı Kavas Evi Pencere Detayı

Fotoğraf 14: Saraçlar Evi (Restorasyon Öncesi)

Fotoğraf-15: Saraçlar Evi (Yangın tahribatı sonrası)

Fotoğraf: 16- Yangın tahribatı sonrası revzenler

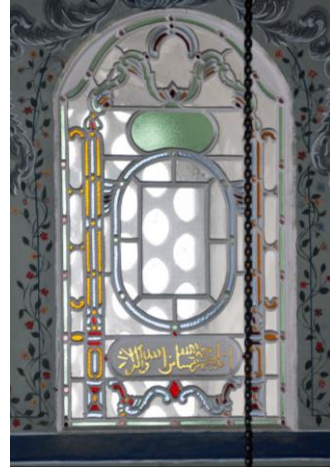
Fotoğraf:17- Yangın öncesi iç mekan
Saraçlar Evi

Fotoğraf:18- Mehmet İzzet Paşa Camii

Fotoğraf : 19 – Güney Cephesi Alçı Vitrayların Görünümü
İzzet Mehmet Paşa Camii

Fotoğraf: 20

Fotoğraf: 21

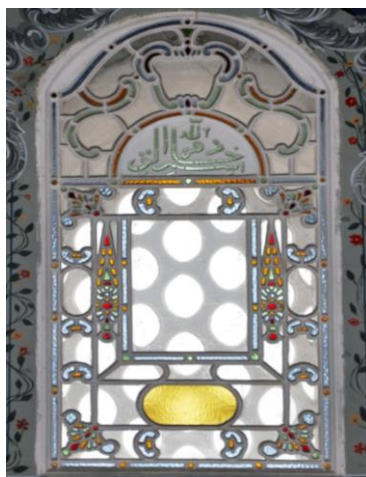
Fotoğraf: 22

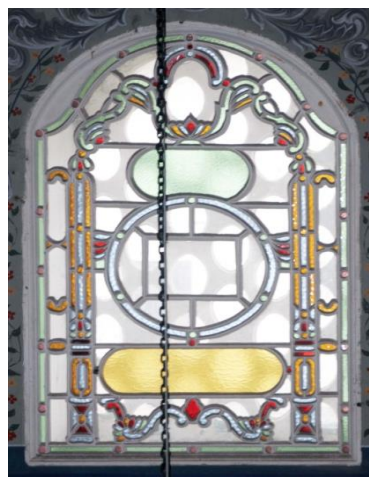
Fotoğraf: 23

Fotoğraf: 24

Fotoğraf:25

Fotoğraf:26